

A n m e l d e l s e r.

Frederiksborg, udgivet af det nationalhistoriske Museum.

II. Slottets Historie af Francis Beckett. Kbhvn. 1914.

**Bering Liisberg: Rosenborg og Lysthusene i Kongens Have.
Kbhvn. 1914.**

For det nationalhistoriske museum har kunsthistorikeren dr. Francis Beckett udarbejdet en udførlig og rigt illustreret fremstilling af slottets historie; de tilhørende arkitektoniske opmålinger agtes udgivet i løbet af indeværende år. Den meget anselige bog gør allerede ved sit ydre og sin rige og smukke billedskat indtryk af et pragtværk, hvorpå intet er sparet, for at udstyret kunde blive æmnet værdigt; og dette indtryk svækkes ikke under læsningen af bogen. Den ansete kunsthistoriker har nedlagt et stort arbejde i denne monografi over den anseligste af alle Christian IV.s bygninger, og det er lykkedes ham at fremlægge sine overmåde omhyggelige studier i en som helhed smuk og letlæselig form, så at det gamle slot med dets frodige rigdom af morsomme enkeltheder gøres levende for læseren, der så at sige stykke for stykke genoplever den kunstelskende konges byggeglæde ved opførelsen af slottet og ved dets videre udstyrelse — den han i mange år arbejdede videre på uden at spare på noget, der kunde bidrage til at kaste ny glans over hans stolte kongeborg. Dr. Beckett har med rette set bort fra, at Christian IV.s smag ikke altid er identisk med nutidens, og søger blot at trænge så dybt ind i forståelsen af hin tids byggesæt og byggetanker som muligt; og han har her på en meget heldig måde kombineret sine studier af bygningen selv med sine studier i ar-

kiver og biblioteker. Hans påvisning af Hans Stenvinkel som slottets virkelige arkitekt, der dog på grund af sin tidlige død ikke nåede at føre tilsyn med det meste af opførelsen, synes overmåde slående; og ligeledes den hermed sammenhængende påvisning af at der under opførelsen i nogen grad savnes en ledende bygningskyndig hånd, hvorved sådanne besynderligheder som kirke- og kongefløjens iøjnefaldende slette indbyrdes forbindelse fremkommer. Også om sønnerne Lorens og Hans Stenvinkels virksomhed ved Frederiksborgs fuldendelse indeholder bogen en række betydningsfulde undersøgelser, og der er grund til at fremhæve, at forfatteren på disse områder går langt ud over sit æmne i snævrere forstand og ved at inddrage en række samtidige monumenter i undersøgelsen opnår at give et fyldigt billede af hele Stenvinkel-slægtens byggevirksomhed her i landet i slutningen af 16. og begyndelsen af 17. årh. Det er overhovedet en af denne bogs gode og prisværdige egenskaber, at forfatteren har givet sig god tid til studierne og ikke har skyet nogen umage for at finde de mange spredte tråde, der leder til forståelsen af et så sammensat bygværk som Frederiksborg; og under denne søgen efter kunstneriske forbilleder og beslægtede arkitektoniske frembringelser i ind- og udland har han haft god nytte af sin kendte og velfunderede kunsthistoriske viden, en viden, som han ydermere ved rejser i udlandet har haft lejlighed til at forøge og supplere ved selvstudium. Med rette bringer han derfor i forordet museets styrelse en tak, fordi han har kunnet givet værket en så bred basis, hvorved det først har fået det rette præg af et virkeligt videnskabeligt monument over den kunst- og pragtel skende Renaissancekonges største byggeforetagende og dermed over den danske Rennaisances om ikke fineste, saa dog mest typiske værk. — Blandt enkelte afsnit, som der kan være særlig grund til at fremhæve, kan nævnes de indledende undersøgelser om Frederik II.s Frederiksborg, hvori det er lykkedes forfatteren på grundlag af et alt andet end fyldigt billedstof og et enkelt inventar at give et livfuldt billede af den mere herregårds- end slotslignende bygning og en påvisning af dens plads i Danmarks arkitekturhistorie. Også den smukke

lille undersøgelse om badstuen og dens nederlandske afstamning er højst læseværdig. (I parentes bemærket, deler anm. ikke forfatterens glæde over opdagelsen af ordet badstuehus, som han har optaget efter de samtidige dokumenter; det er et af de langtrukne og kluntede ord, som 16. årh. frembragte adskillige af, og bør sikkert ikke foretrækkes for det enkle badstue, der endnu i datiden på middelalderlig vis brugtes ved siden af badstuehus eller badhus til at betegne hele bygningen hvori badstuen lå (jfr. Middelalderens stenstue). Der er derfor næppe nogen grund til at ændre den nutidige sprogbrug, der betegner den fine lille bygning slet og ret som badstuen.) Afsnittene om Stenvinkel-slægten er allerede ovenfor fremhævede; men også undersøgelseerne om smeden Caspar Fincke og de andre kunsthåndværkere, der hjalp med til at smykke Frederiksborg, er meget fornøjelige. Rekonstruktionen af rumfordelingen af slottets fløje er ligeledes af betydelig interesse. Det vilde blive for vidtløftigt her at referere indholdet af alle bogens kapitler; men nævnes må det dog, at også slottets historie (og man kan tilføje: vanskæbne) under de følgende konger er omhyggelig skildret. Forfaldstiden begyndte allerede i slutningen af Christian IV.s regering med indsmeltningen af hovedmængden af slottets sølvskatte, senere huserede Svenskerne der, og da landets fornedrelsestid endelig var omme, vendte enevældens smag sig med mishag bort fra hele Frederiksborgs byggemåde. Dog havde slottet endnu en blomstringstid under Christian V., og også Christian VI. synes at have sat pris på Frederiksborg; men derefter ophører det med at være residensslot. — I slutningskapitlerne skildres den historiske portrætsamlings oprettelse og i det hele slottets skæbne i det 19. årh., dets brand og genopførelse, og oprettelsen af det nationalhistoriske museum. I det hele er skildringen her ret summarisk, og forf. går let hen over den ledende arkitekts ikke altid lige heldige hånd ved rummenes indre udstyrelse. — Alt i alt tør man vistnok betegne værket som den modneste frugt af den ansete kunsthistorikers grundige studier, stundom en smule bredt og pertentligt i formen,

men overalt gennemarbejdet med den største omhu både i form og i indhold¹⁾).

Lidt senere udkom slotsforvalter, museumsinspektør Bering Liisbergs bog om Rosenborg og lysthusene i kongens have. Også dette skrift fremtræder i anseligt, om end lidt mindre format og med et smukt billedudstyr, udført efter forfatterens egne, gennemgående gode billeder (kun enkelte af stukornamenterne i Riddersalen er ikke faldne helt heldigt ud). Forf. har nedlagt et betydeligt arbejde i denne bog og har — som han selv ikke glemmer at fremhæve i forordet — været i den heldige situation at kunne kombinere et mangeårigt praktisk kendskab til bygningen selv med de righoldige arkivalske oplysninger, som gennem forgængeres og hans egne studier er tilvejebragte. Denne forf.s nøje personlige tilknytning til Rosenborg udgør hans styrke, men også hans begrænsning; som følge af den har bogen i langt højere grad end dr. Becketts fået præg af en ret eksklusiv monografi uden det vide udsyn og den trang til at udrede bygningens og dens enkeltheders plads i den almindelige kunsthistorie, som præger Becketts bog. Men indenfor de således afstukne snævrere grænser er det lykkedes ham at give en i det hele træffende og velfunderet skildring af Christian IV.s byggevirksomhed i Kongens have og da navnlig af opførelsen af selve det „store lysthus“ — den iblandt alle hans bygninger, som han vel nok må siges at have kælet mest

¹⁾ Et par småbemærkninger, væsentlig af sproglig art: S. 3: fra slutningen af April til begyndelsen af Maj burde hellere hedde: i slutn. af Apr. og beg. af Maj; S. 8: Endnu en gang, hellere: endnu et sted; S. 11: kan man kalde et spir med indbuede sideflader konkavt? S. 10 hedder det: Skolen, eller som det hedder i inventaret, Schollen; men det sidste er jo en ren skrivemåde, som det ikke er af nogen interesse at opføre. — Det synes tvivlsomt, om det er rigtigt at kalde de fremspringende hjørnestuer runddele, da denne skrivemåde jo kun er opstået i datiden ved en misforståelse af fransk rondelle, og man lige så ofte i datiden træffer skrivemåder, der står nærmere ved den franske form, bl. a. i Christian IV.s egne breve.

for med hensyn til indretning og udstyr. Bogen indledes med en velskreven kulturhistorisk oversigt over lysthuse og badstuer — overhovedet er det kulturhistoriske element mere fremtrædende i den end det kunsthistoriske — og knytter helt igennem på en meget prisværdig måde haveanlæggene og havepavillonerne i det omgivende terræn nøje sammen med slottets historie, hvorved det ofte lykkes forf. at give livfulde kulturbilleder fra de forskellige tider. Med hensyn til selve Christian IV.s byggevirkksomhed går han — i modsætning til dr. Beckett — ud fra, at kongen i et ikke helt ringe omfang har været sin egen bygmester (arkitekt). Dette er næppe rigtigt i sin almindelighed, men det må dog sikkert indrømmes, at Christian IV. har hørt til de bygherrer, der i høj grad har præget de bygninger, de har ladet opføre, med deres egen personlige smag, og det er ingenlunde usandsynligt, at han f. eks. også med hensyn til rumfordelingen på slottet har haft sine meget udprægede ønsker, som han med en kraftig vilje har søgt at gennemføre. Det synes således ikke urimeligt med forf. at antage tilføjelsen af det store tårn på Vestfacaden, der synes bygget lidt senere end det øvrige slot, for udslaget af en kongelig viljesytring; hvis dette er tilfældet, tjener det til ære for kongens smag, ti uden dette tårn havde slottet ikke fået den anselige, ranke og frie rejsning, der nu udmærker dets ydre. — Der gøres i bogen udførligt rede for rummenes oprindelige brug og for hvad der er bevaret af udstyr fra Christian IV.s tid (paneler, lofter, kaminer etc.). Ved tolkningen af billederne på det s. 72 afbildede malede loft i den såkaldte røde sal har forf. ikke været helt heldig; ornamenterne kan ikke forklares som egentlig arkitektur, men som topstykker og hængeværk, indfattende midtbillederne (ligesom på datidens kirkelige snitværk); underligt nok skal midtbillederne ses på den modsatte led af dette rammeværk, hvilket falder så unaturligt, at man næsten må tro at de engang er bleven vendte på den gale led. Endvidere har forf. alt for tidlig opgivet ævred m. h. t. tolkningen af de latinske indskrifter i denne og i den tilsvarende (den saakaldte buntede) sal; og medens anm. ikke skal benægte sandsynligheden af forf.s hypotese om at midtbilledet hentyder til Chri-

stian IV.s giftermål med Kirsten Munk, kan det i hvert fald ikke bevises på den af forf. s. 74 forsøgte måde med en henvisning til at mandspersonen på midtbilledet sværger med opløftet venstre hånd; ti dette er en simpel følge af at han rækker kvinden sin højre hånd, hvad der såvist ikke tyder på venstrehåndsgiftermål. — S. 227 og 248 (note 11) er indløbet nogle urigtige mål af murtykkelser og badevandsledninger, vistnok en følge af forf.s ærgerrighed: at måle i millimeter, hvor andre nøjes med centimeter. — De følgende kapitler skildrer slottets omdannelse under de enevældige konger, hvoraf de tre første hver især gav sit betydelige bidrag til rummenes omdannelse og udsmykning: Frederik III. ved indretningen af det marmorerede gemak, det ældste danske rum i udpræget enevælde-smag (det er i parentes bemærket anm. umuligt at finde Frederik III.s navnetræk i det s. 94 afbildede monogram, der kun synes at indeholde Sofie Amalies og Charlotte Amalies forbogstaver), Christian V. ved riddersalens udstyr af vævede tapeter til forherligelse af kongens krigsbedrifter, og Frederik IV. ved stukkaturerne i Riddersalen og indretningen af glaskamret. Med rette fremhæves også de to sidste kongers fortjenester af havens udsmykning og de anselige væksthuses opførelse. Også slottets og havens senere skæbne i 18. og 19. årh. skildres udførligt og livfuldt. Medens den sidste udvikler sig til hovedstadens offentlige lysthave, går slottet mere og mere af brug som kongelig residens, og det var måske kun dets særstilling som gemmested for regalierne, der reddede det fra at forfalde helt. Harsdorff hindrede en påtænkt nedrivning af spiret på det store tårn, men omgivelsernes forringelse ved blomsterparterrets omdannelse til exercérplads og gardekasernens opførelse på væksthusesnes grund lod sig ikke standse. Først med Worsaae fik bygningen atter sin genfødelse, både i det ydre ved restavreringsarbejder (der lededes af Meldahl med et ikke altid tilstrækkeligt mål af kunstnerisk takt) og i det indre ved oprettelsen af de danske kongers kronologiske samling. — Alt i alt en læseværdig og fornøjelig bog, der dog savner den omhyggelige gennemarbejdelse af såvel form

som indhold, der præger Becketts bog om Frederiksborg ¹⁾. — Sluttelig bør det fremhæves, at det skyldes Carlsbergfondet (dels direkte, dels indirekte gennem Frederiksborgmuseet), at begge disse bøger har kunnet se lyset i et så anseeligt og smukt udstyr.

Jørgen Olrik.

Johs. Lindbæk: De danske Franciskanerklostre.
Kbhvn. 1914. Gad.

Vilh. Lorenzen: De danske Franciskanerklostres Bygningshistorie. Kbhvn. 1914. 4°. Gad.

Siden Daugaard i 1830 udgav sit Prisskrift „Om de danske Klostre i Middelalderen“, er der kommet talrige Bidrag dels til Munkevæsenets almindelige Historie — saaledes den af Knudsen udgivne Krønike om Franciskanernes Fordrivelse og Hertzsprungs smukke Afhandling i dette Tidsskrift. — dels og navnlig til de enkelte Klostres Historie. Ingen har derimod prøvet paa at tage Emnet op til en ny samlet Behandling, uagtet dette vel kunde gøres nødig, da Daugaards for sin Tid gode Bog udelukkende hviler paa de dengang trykte Kilder, og hans Fremstilling ogsaa af andre Grunde trænger haardt

¹⁾ En samling småindvendinger af sprogligt og reelt indhold vil belyse dette. — Bogen indeholder temmelig mange trykfejl og små unøjagtigheder med henvisninger o. l.; og sproget er ikke overalt rigtig plejet. I forordet læses: udvinde gamle Bygningsregnskaber; der menes: udnytte gl. B. — S. 18 tales om en Natstald til at opstalde Kongens Heste i, naar de skal beslaas; udtrykket er uheldigt valgt, da en natstald slet ikke er nogen virkelig stald, men en tømmerkonstruktion med buglænke til at anbringe hesten i, så længe den skos (tysk notstal, tvangsindretning; jfr. kalkmaleri i Stubbekøbing kirke, Magnus Petersens Kalkmalerier T. 15). — S. 33 er sætningsbygningen ret uheldig. — Vinduesantallet s. 69 l. 4 f. n. stemmer ikke med planen s. 35. — S. 27 påbegyndes et citat på dansk og fortsættes på tysk. — S. 252 citeres en vistnok ellers ukendt forfatter Havavel; skal sikkert være Havard; s. 261 læses Herkulesbogen isteden for Herkuleslogen; m. m.